

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 81'272 [81'282.4]

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-2-15>**Олена ДОЦЕНКО,***orcid.org/0000-0003-4607-0883*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

(Київ, Україна) *o.dotsenko@ukma.edu.ua***БАГАТОМОВНІСТЬ УКРАЇНИ: ДИСКУРС ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

У статті схарактеризовано аспекти мовної політики України, зокрема нормативне регулювання функціонування мов з різними правовими статусами: мов національних меншин, мов етнічних меншин, мов корінних народів. Досліджено трактування понять національна меншина та етнічна меншина у наукових працях з філософії та історії. Проаналізовано законодавство у сфері захисту мовної самобутності представників національних та етнічних меншин попередніх періодів існування Української держави з погляду врахування його положень у мовній політиці України, що визначає використання мов корінних та некорінних народів. Автор стверджує, що мовне законодавство має забезпечувати інтеграцію представників національних та етнічних меншин до життя суспільства, натомість саме такого підходу бракує Україні, що призводить до політичних маніпуляцій, особливо на Сході держави, Буковині та в Закарпатському регіоні. Чітке розмежування законодавцями мов етнічних і національних меншин, недвозначне формулювання поняття «регіональної мови» є запорукою гармонійного співіснування представників різних національних та етнічних спільнот.

Визначено вплив Законів України Про забезпечення функціонування української мови як державної і Про корінні народи України на мовну ситуацію в державі, а також проаналізовано специфіку формулювання ключових положень цих нормативних актів. Досліджено законодавство періоду Української революції 1917–1920 рр. та можливості врахування його у процесі законотворення в галузі мовної політики сучасною Україною. Обґрунтовано, що врахування попереднього досвіду під час формування засад мовної політики в галузі захисту прав етнічних та національних меншин сприятиме створенню демократичних засад функціонування української мови як державної, консолідації українського суспільства, гармонійному співіснуванню мов в Україні.

Ключові слова: мовна політика, мовна ситуація, мовне законодавство, державна мова, мови меншин.

Olena DOTSENKO,*orcid.org/0000-0003-4607-0883*

Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

National University of Kyiv Mohyla Academy

(Kyiv, Ukraine) *o.dotsenko@ukma.edu.ua***UKRAINIAN MULTILINGUALISM: A DISCOURSE OF THE LEGISLATIVE REGULATION**

This article examines language policy aspects in Ukraine, including regulatory control of language functioning in relation to the legal status: the languages of national minorities, the languages of ethnic minorities, and the languages of indigenous peoples. The author studied the interpretation of the concepts of national minority and ethnic minority in scientific works on philosophy and history. The author analyzes laws protecting language originality of persons belonging to the national and ethnic minorities in previous periods of the Ukrainian state's existence in terms of governing Ukrainian language law provisions regulating the functioning of indigenous and non-indigenous languages. Based on concrete evidence, the author shows that the language legislation aiming to integrate persons belonging to national and ethnic minorities into the society's life, can be applied to eliminate manipulations in politics in Ukraine, especially in Eastern Ukraine, Bukovyna, and the Zakarpattia Oblast (Transcarpathian region). A clear distinction between languages of persons belonging to national and ethnic minorities legislators and unambiguous formulation of a regional language concept is a key to the harmonic coexistence of persons belonging to national and ethnic minorities.

The author defines the impact of the Laws of Ukraine On the provision of the functioning of the Ukrainian language as an official language and On the indigenous peoples of Ukraine on the language situation in Ukraine and analyzes the specifics of key provision formulation of the regulatory documents. The author researched the legislation of the period of the Ukrainian Revolution of 1917–1920 and the possibilities of taking it into account in the process of law-making in

the field of language policy in modern Ukraine. The analysis shows that factoring previous experience into the language policy basis with regard to the protection of national and ethnic minorities' rights allows for supporting the formation of democratic bases of the Ukrainian language functioning as the official language, consolidation of the Ukrainian society, and harmonic coexistence of languages in Ukraine.

Key words: language policy, language situation, language legislation, official language, minority languages.

Постановка проблеми. Для України мовне питання було протягом кількох попередніх століть і залишається дотепер вкрай дразливим, оскільки часто є предметом сепаратистських маніпуляцій, причиною розбрату українського суспільства. Злагожене співіснування представників різних національностей та етносів можливе за умови розроблення й упровадження в життя суспільства комплексу мовних законів, одним з яких є Закон України *Про забезпечення функціонування української мови як державної* (2019). Утім, Україні бракує якісного законодавства, покликаного, з одного боку, забезпечити демократичні умови функціонування мов національних і етнічних меншин, а з другого – сприяти їх інтеграції до українськомовного публічного простору. Отже, на часі ґрунтовне вивчення українського правового простору в галузі мовних прав представників національних і етнічних меншин.

Аналіз досліджень. Наукове осмислення питань мовної політики в Україні є одним з пріоритетних напрямів соціолінгвістики. Усвідомлення того, що в Україні мова – один з найважливіших атрибутів державності, сприяло глибокому науковому аналізу різних аспектів мовної ситуації та мовної політики в Україні, зреалізованому в науковому доробку українських мовознавців (Масенко, 2004; Соколова, 2019; Бабій, 2021). Активно розробляються питання забезпечення мовних прав представників мовних меншин. Зокрема наукова лінгвістична спільнота пропонує виважені дослідження специфіки формування мовної політики України з урахуванням досвіду країн Європи (Ажнюк, 2021; Кулик, 2021; Дель Гаудіо, 2014).

Мета статті – дослідити історичні документи та чинне законодавство України, що регулює функціонування мов з різними правовими статусами, підготувати теоретичне підґрунтя для напрацювання правових засад мовної політики України, покликаних гармонізувати співіснування мов з різними правовими статусами, зокрема мов національних і етнічних меншин, кримськотатарської як мови корінного народу України та української як мови титульної нації.

Виклад основного матеріалу. Україна має давні традиції унормування мовного питання. Знаковим з погляду внормування статусу мов

є період Української революції 1917–1920 рр. Соціально-політичні обставини в Україні початку ХХ ст. зумовлювали настільки часту зміну влади, що вона не встигала кодифікувати й запроваджувати свої норми. Так, у проєкті Конституції Української держави гетьмана П. Скоропадського 1918 року, йшлося про надання українській мові статусу державної (Доценко, 2010: 194): «7. Громадяне У. Д. рівні у всіх правах. Уродження, освіта, майно, оподаткування не дають ніяких привилеїв. Державною мовою є мова українська. Державною церквою є церква православна» (Ейхельман, 1921). Директорія Української Народної Республіки комплексно підходила до питання мовної політики, усвідомлюючи її вагу в забезпеченні суспільного ладу й спокою нової держави. Тому 1920 р. були підготовлені кілька варіантів проєктів Основного Закону, один із яких заслуговує пильної уваги, оскільки ним розмежовано юридичний статус поширених в Україні мов. Ідеться про *Проєкт Конституції (Основних Державних Законів) Української Народної Республіки* О. Ейхельмана. Цей документ традиційно для того періоду визнає українську мову державною, наголошуючи на обов'язковості її використання у справочинстві та судочинстві: «Державною мовою в У.Н.Р. є мова українська. Всі письменні заяви, що подаються в установи У.Н.Р., викладаються українською мовою. Коли хто з громадян звертається до установи з словесною заявою і не може викласти її українською мовою, то повинен мати свого перекладача. Судові установи в судовім процесі дають підсудному, свідкам та (компетентним) знаючим особам (експертам), що не уміють говорити по українські, державного перекладача, що складає відповідну присягу. Видатки, що зроблені для винагороди перекладача, зараховуються до судових видатків і покладаються на сторони встановленим порядком» (Ейхельман, 1921). *Проєктом Конституції Української Народної Республіки* О. Ейхельмана також закріплені права представників національних меншин безперешкодно використовувати рідну мову, проте із заувагою, що «на території У.Н.Р. не дозволяється робити жодних перешкод для заховання і розвитку культури національних меншостей у всіх напрямках, що не загрожують державній цілості У.Н.Р.» (там само). Чітко окреслено місце різних мов у школі:

«В школах, що удержуються коштами національних меншостей, обов'язково повинно провадитись навчання українській мові, як шкільній дисципліні, а також навчання українознавству (історії, географії, статистики та природознавства України) в обсягові, що буде визначений для відповідних шкіл Ф.-Д. Законом» (там само). Особливо цікавою для сучасного законотворця мала б стати норма цього документа, згідно з якою використання української мови на велелюдних зборах повинне було виконувати функцію забезпечення правопорядку, за чим зобов'язана була стежити державна міліція: «Коли на зборах всіх зазначених нижче в §§ 334–336 товариств та Союзів мають бути виголошені промови або публічні дискусії не українською мовою, то відповідальні розпорядчики повинні повідомити про це державну міліцію за п'ять днів наперед. Коли з чинників міліції ніхто не знає тої мови, на якій виголошуватимуться промови чи провадимуться дискусії на зборах, то міліція має право не дозволити таких зборів, пояснивши причини» (там само). Так уряд УНР убезпечував молоду державу від чужоземних провокацій. Утім попри фундаментальність, незаангажованість, юридичну досконалість розробленого О. Ейхельманом *Проекту Конституції (Основних Державних Законів) Української Народньої Республіки*, цей документ так і не набув чинності, проте він цілком заслуговує на увагу сучасних українських нормотворців.

За відсутності спеціального нормативного акта, який би врегулював статус мов представників національних та етнічних меншин, а також регіональних мов, перелік таких меншин наведений у Законі України *Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин*, ухваленому Верховною Радою України 2003 року. Статтею 2 цього документа визначено, що «положення Хартії застосовуються до мов таких національних меншин України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської». Ухвалений з другого разу, цей нормативний акт і визначені українським законодавством положення Хартії, що застосовуються до названих мов, були цілком зорієнтовані на розширення сфер використання російської мови. Задеклароване положення про те, що «при застосуванні положень Хартії заходи, спрямовані на утвердження української мови як державної, її розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, не вважаються такими, що перешкоджають чи створюють загрозу збереженню або розвитку мов,

на які відповідно до статті 2 цього Закону поширюються положення Хартії», суперечить реальному ставленню держави до української мови протягом тривалого часу від моменту поновлення незалежності України 30 років тому. Проте з ратифікацією Хартії в Україні пов'язано чимало проблем через неоднозначне тлумачення положень документа. Зумовлено це, зокрема, й тим, що «термінологія Хартії недостатньо чітка навіть в оригінальній її версії. Документ має назву “European Charter for Regional or Minority Languages”, проте доволі часто йдеться про “regional and [!] minority languages” у документах самої Ради Європи. Тому не дивно, що деякі держави-учасниці вирішили диференціювати ці мови: з одного боку – регіональні мови, а з другого – міноритарні мови, натомість інші держави-учасниці сприймають ці обидва поняття недиференційовано» (Мозер, 2019: 19). Слушною видається думка І. Бурковського про те, що Хартія має репутацію документа, який «не може бути втіленим у реальність. І це зумовлено не тільки й навіть не стільки недоопрацюванням Хартії, а насамперед недосконалістю державно-територіального устрою країн Європи (інших частин світу наразі не торкаємося), що його найголовнішим ідеологічно-правовим обґрунтуванням є Заключний акт наради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінські угоди) 1975 року» (Бурковський, 2019: 360–361).

Отже, розмитість визначень ключових понять Хартії та закону, яким її ратифіковано в Україні, призвела до порушення питання про необхідність перегляду положень Хартії щодо їх відповідності Закону *Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов та мов меншин* і мовного законодавства України в цілому. Відповідно до норм аналізованого закону про ратифікацію Хартії однакового правового статусу набули національні мови, які є державними у країнах, де відповідні нації є титульними (білоруська, болгарська, грецька, молдовська, німецька, польська, російська, румунська, словацька, угорська); кримськотатарська – мова корінного етносу України; гагаузька – мова етносу, який не має власної держави, значна частина українських представників якого живе в Бесарабії. Неоднозначною видається ситуація з виокремленням з-поміж меншин, на які поширена дія Хартії, – єврейської, адже в жодному документі не йдеться про те, яка саме мова має отримувати державну підтримку в Україні, – їдиш (мова східноєвропейських євреїв, яка не є офіційною мовою держави Ізраїль, якою проте створені визначні твори єврейської культури, що стали надбанням України й усього світу)

чи іврит (державна мова в Ізраїлі), а можливо, й обидві ці мови. Зауважмо, що в цьому законі не йдеться і про ромську мову, попри значну чисельність ромів в Україні. З усього видно, що укладачі мовних законів не надто переймалися долею мов і титульної нації, і національних та етнічних меншин України, орієнтувався на розширення сфер використання російської мови. Натомість держава має дбати про пріоритетні державницькі засади у формуванні мовної політики, які б згуртовували громадян України різних національностей, а не ділили суспільство на «русскоязычних» і українськомовних.

Урегулювання питань мовної політики має відбуватися шляхом уточнення чинних законодавчих регламентацій з урахуванням усіх аспектів мовної, культурної і політичної взаємодії представників титульної нації та національних / етнічних меншин. Так, Польща й Україна як держави-сусіди визнали право національних меншин одної на захист їхніх мов у встановленому законом порядку. Слід зауважити, що Польща всіляко сприяє розширенню сфер функціонування української мови на своїй території. Утім відсутність системних дій з боку української влади, на жаль, призвели до загострення стосунків між державами наприкінці 2021 року, коли представники польської амбасад в Україні заявили про «несприятливий» для поляків закон про мову. Ця проблема не нова, вона була актуалізована з 2017 року, коли набула чинності норма статті 7 Закону України *Про освіту* (2017), відповідно до якої «особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчання мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою». Навчання представників національних меншин у середній та старшій школі здійснюється державною мовою, а рідну мову вони мають право вивчати «в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства». Ця норма закону, як ніяка інша, важлива для України, оскільки саме завдяки їй молодь усіх національностей та етносів отримує можливість інтегруватися в життя українського суспільства, здобути освіту й роботу в Україні. Проте слід урахувати, що польська національна меншина, на відміну від, наприклад, румунської чи угорської, є

найбільш українськомовною, що засвідчив останній офіційний перепис населення, який відбувся ще у 2001 році, коли 71% поляків визнали рідною мовою українську (для порівняння: українську визнали рідною 3,9% росіян). З огляду на це й на постійну підтримку українськомовної освіти в Польщі, на вжиті заходи щодо активного використання української мови в публічному просторі Польщі, варто було б продовжити помірковану й продуману позицію попередньої влади щодо цього питання і врегулювати його на дипломатичному рівні шляхом укладання двосторонніх договорів, як це було зроблено 17 жовтня 2017 р., коли «міністр освіти і науки України Лілія Гриневич та міністр національної освіти Республіки Польща Анна Залевська заявили про намір підписати декларацію, в якій будуть прописані основні напрями імплементації мовної статті закону “Про освіту” для українських шкіл, в яких навчання здійснюється польською мовою» (Стець, 2017). Зокрема ексміністр Лілія Гриневич зазначила: «Підписання спільної декларації з Польщею вкотре засвідчує нашу готовність консультиватися з іноземними колегами щодо нового Закону “Про освіту”. Ми з самого початку декларували готовність виписати логіку імплементації статті у двосторонніх документах між країнами» (Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України, 2017).

Інакше ситуація складається з угорською та румунською меншинами, які не настільки інтегровані в життя українського суспільства, як поляки. Румуни, які компактно живуть у Герцаївському, Глибочькому й Сторожинецькому районах Чернівецької області, та угорці Берегівського району Закарпаття майже одноставно визнають рідною свою національну мову (румуні – 91,9%, угорці – 95% за переписом 2001 р.), і в цьому не було нічого загрозливого для цілісності України, якби представники цих меншин визнавали українську мову як державну, а отже, обов'язкову для вивчення та використання в публічних сферах життя суспільства. Попри напружену ситуацію з оволодіння етнічними румунами української мови, уряди й дипломатичні корпуси обох країн принаймні намагалися в 2017 році це питання врегулювати. Результатом таких перемовин мав стати протокол про співробітництво між міністерствами освіти на 2017–2020 рр., який передбачав би взаємні гарантії мовних прав нацменшин. Окрім того, в Бухаресті обіцяли стипендії для найкращих учнів румунськомовних шкіл та фінансування підготовки вчителів. Основні принципи документа, який так і не набув чинності, озвучив ексочільник Міністерства закордонних справ України П. Клімкін: «Всі громадяни

України повинні мати добрі знання української, без чого у кожного немає можливості реалізувати своє майбутнє і розуміти свою країну. Це означає, що ряд предметів, наприклад історія України, теорія держави і права, за визначенням мають викладатися українською» (Ерман, 2018).

За переписом 2001 р. лише 49,1% угорців володіють українською. На державному рівні не діє стратегія інтеграції регіону до життя українського суспільства, натомість Угорщина потужно фінансує проугорські сектори суспільно-політичного, культурного, економічного життя регіону (засобами масової інформації активно поширюються дописи про те, що Уряд Угорщини виділив 2,5 мільярди форинтів (понад 7.500.000 євро) на широкомасштабну програму підтримки угорської культури на Закарпатті), а Берегівщина й Виноградівщина дедалі активніше заявляють про сепаратистські настрої, зокрема про Притисянську угорську автономію або принаймні про Притисянський угорський виборчий округ на Закарпатті на виборах Президента України 2019 р. Натомість Україна поки не має задекларованих адекватних заходів впливу на ситуацію. Тим часом регіон, потужно фінансований з урядового фонду Бетлена Габора, втрачає будь-який інтерес до життя українського суспільства. Голова Демократичної спілки угорців України Ласло Зубанич так прокоментував це в розмові з журналістами *Радіо Свобода*: «Наприклад, сільська сім'я, яка має здібну дитину, може вона запише її в Берегівський інститут, бо там не треба платити – адже угорська держава повністю оплачує. А тут, наприклад, в (українському – ред.) державному вищому навчальному закладі треба платити. Куди ж людина піде? І річка буде текти туди, де краще» (Єгошина, 2021). Наслідком цього є цілковита мадяризація, відсутність бажання інтегруватися до українського суспільства. Очевидно, таку ситуацію потрібно виправляти, і одним з варіантів її поліпшення є створення освітніх закладів інноваційного типу, де учні, представники національних та етнічних спільнот, навчалися б українською та рідною мовами, що, як зауважує Г. Шумицька, «може бути компромісним варіантом у ситуації, що склалася навколо Закону “Про забезпечення функціонування української мови як державної” і висновків стосовно нього Венеціанської комісії. Для цього слід працювати і над створенням багатомовних підручників. Наразі концепція такого підручника в Україні, над якою працює робоча група, до котрої від Закарпатської області входить Г. В. Шумицька, готова до етапу громадського обговорення» (Шумицька, 2021: 14).

З-поміж мов сусідніх держав єдина, якій загрожує зникнення, – це білоруська, особливо зараз, в умовах фактичної окупації території Білорусі Російською Федерацією. Саме щодо білоруської мови актуальним є положення Хартії про мови меншин. Але держава Білорусь, офіційною мовою якої стала російська, ніколи не порушувала питання про мовні права білорусів в Україні.

Особливого правового статусу набувають мови народів, які мають власні національні держави, не є сусідами Польщі та України, але здавна і здебільшого компактно живуть на території. Феномен таких національно-мовних утворень досить цікавий, і держава має враховувати його під час формування мовної політики, адже жива розмовна мова таких діаспор відрізняється від літературної мови тих країн, де вони є національними. Наприклад, слід диференціювати болгарську національну літературну мову та мову болгарської національної меншини Одещини. Очевидно, що засобом національної самоідентифікації українських болгар буде той живомовний варіант, який через відсутність постійного контакту з материнською мовою відрізнятиметься від болгарської літературної. Натомість вивчатимуть у закладах освіти, використовуватимуть у місцевих ЗМІ саме літературну мову Болгарії. Схожу ситуацію маємо і з мовами українських вірмен, греків, євреїв, німців.

Специфічного статусу в Україні набула ромська спільнота, «створення належних умов для захисту та інтеграції в українське суспільство» якої визначене спеціальним документом – *Стратегією захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року* (2013), схваленою Указом Президента України від 8 квітня 2013 р. № 201/2013. Як бачимо з назви, його дія мала припинитися два роки тому, проте на офіційному сайті Верховної Ради України він позначений як чинний. Слід визнати, що цей нормативний акт складений настільки якісно, що пролонгація його була б зовсім не зайвою, звичайно, за умови, що ця стратегія є дієвою і до неї будуть додані положення, які стосувалися б ромської мови. У ньому вперше в українському законодавстві йдеться про інтеграцію представників національної меншини в українське суспільство, а також урахована історія ромів, причини їхньої соціальної поведінки: «Інтеграція в українське суспільство ромської національної меншини на сьогодні є соціально значущим питанням». Законом урахована кількість ромів у різних регіонах України, а також основні проблеми цієї спільноти. Щоправда, жодного слова про ромську мову в аналізованому нормативному акті немає, попри те, що з-поміж документів, які стали «правовою основою

для розроблення і реалізації цієї Стратегії», згадується Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Ромська мова потребує уваги і лінгвістів, і освітян, і політиків, які мали б урахувати традиції ромської писемності, розвинути їх і зберегти. Заслуговує на увагу українських філологів *Корпус циганської мови*, до якого увійшли тексти, що вийшли друком в СРСР протягом 1920–1930-х рр. Утім зрозуміло, що більш важливою проблемою інтеграції ромів в українське суспільство є не створення мовного корпусу, а залучення цього народу до освітнього процесу, до активної участі в житті українського суспільства.

Подібною в контексті регламентації мовних прав видається ситуація з гагаузами, які разом із кримськими татарами та караїмами є носіями тюркської мови. Мовні й етнічні права гагаузів не затверджені спеціальними нормативними актами, але цей народ докладає зусиль, щоб зберегти свою національну самобутність. Зокрема в грудні 2016 р. в Одесі відкрилася перша в Україні школа з вивчення гагаузької мови, про що керівник одеської обласної організації Союзу гагаузів України А. Булгару повідомив: «Це наша соціальна ініціатива, над якою ми працювали не один місяць. Я глибоко переконаний в тому, що кожна дитина повинна знати свою рідну мову, культуру та історію свого народу, саме тому ми і вирішили створити гагаузьку школу» (Степанченко, 2016).

Чи не найдосконалішим з погляду врахування всіх аспектів мовної політики України є Закон України *Про корінні народи України*, ухвалений Верховною Радою 01.07.2021. Цим нормативним актом задекларовано, зокрема, культурні, освітні, інформаційні, мовні права корінних народів, якими визнано кримських татар, караїмів і кримчаків. Статтею 4 аналізованого закону гарантується право на правовий захист від будь-яких дій, спрямованих на примусову інтеграцію у будь-якій формі, усупереч європейській традиції визнання основоположним принципом співіснування представників різних національних і етнічних спільнот суспільну та громадянську інтеграцію, під якою, наприклад, у Польщі розуміють діяльність для покращення важливих аспектів суспільного життя осіб, що належать до меншини, зокрема, умов життя та доступу до системи освіти, ринку праці, системи соціального страхування, а також охорони здоров'я. Застосування мов корінних

народів у сфері освіти визначають Закон України *Про освіту* (2017) та спеціальні закони в цій галузі. У законі зауважено, що «корінні народи України мають право створювати свої заклади освіти або співпрацювати із закладами освіти усіх форм власності з метою забезпечення вивчення мови, історії, культури відповідного корінного народу та навчання мовою відповідного корінного народу». Показовим є положення частини 4 аналізованої статті Закону України *Про корінні народи* (2021), згідно з яким «держава гарантує дослідження, збереження та розвиток мов корінних народів України, що перебувають під загрозою зникнення». Реалізація таких положень, безперечно, сприятиме гармонізації життя кримських татар, караїмів і кримчаків в українському суспільстві.

Висновки. Реалізацію мовних прав численних та малопредставлених груп національних і етнічних меншин забезпечує в Україні ратифіковані документи Ради Європи та низка вітчизняних нормативно-правових актів. Проте їх ґрунтовний аналіз засвідчив недосконалість і несистемність українського мовного законодавства, тому залишається нагальною потреба в напрацюванні комплексу мовних законів, де були б ураховані проблеми, окреслені в нашій розвідці, як-от: відсутність диференційованого підходу до статусу мов, які є національними в державах, що дбають про права представників їхніх діаспор в Україні (наприклад, Польща, Німеччина тощо), та мов, які перебувають під загрозою зникнення з європейської мовної мапи: гагаузької, кримськотатарської, білоруської. Водночас потребує чіткого визначення статус російської мови в Україні як мови країни-агресора.

У чинних нормативно-правових документах, що регулюють засади мовної політики, поігноровано необхідність урахування специфіки єврейських мов – їдишу та івриту – в українському мовному просторі, а також захисту і сприяння вивчання та використанню ромської мови, незважаючи на те, що ромська національна спільнота в Україні досить численна. Відсутність належного нормативного регулювання мовного питання на рівні національного законодавства зумовлює конфлікти на міждержавному рівні та є постійним подразником суспільного спокою в Україні. Задля подолання окреслених проблем Україні варто взяти до уваги описані в публікації вітчизняний досвід мовного законотворення 20-х рр. ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк Б. М. Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021.
2. Бабій І. Мовна політика незалежної України. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2021. 45(1), 101–106.

3. Бурковський І. Проблема етнічних меншин та їхніх мов у Європі: проблема-анахронізм? *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 359–373.
4. Дель Гаудіо С. Міжмовні відношення та мовні права в Україні та Італії: порівняльний аналіз. *Мовні права в сучасному світі*. Ужгород, 2014. С. 107–118.
5. Доценко О. Історія мови українського справочинства. Київ: Альфа Реклама, 2010.
6. Ерман Г. Як Україні та Румунії вирішити мовну суперечку. *BBC Україна*. 12.01.2018. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42664117>
7. Ейхельман О. Проект Конституції – основних державних законів – Української Народньої Республіки. Київ – Тернів: Видавництво С.У.Д., 1921. <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=9367>
8. Єгошина В. «Орбан. Гроші. Закарпаття». Як угорський уряд вкладає мільярди в регіон і нарощує вплив в Україні (розслідування). *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-orban-hroshi-zakarpattya/31345424.html>
9. Корпус цыганского языка. http://web-corpora.net/RomaniCorpus/search/?interface_language=ru
10. Кулик В. Мовна політика в багатомовних країнах. Закордонний досвід та його придатність для України. Київ: Дух і Літера, 2021.
11. Масенко Л. Т. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. Київ: КМ Академія, 2004.
12. Марасюк С. Дослідження взаємозв'язку категорій «етнос», «нація», «держава» в контексті процесів державотворення. *Актуальні проблеми державного управління*, 1 (31), 2008. С. 45–51.
13. Мозер М. Ще раз про «Європейську хартію регіональних або міноритарних мов» в Україні. *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ*, Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 15–25.
14. *Про забезпечення функціонування української мови як державної*: 25.04.2019 (закон) № 2704-VIII (Укр.). Доступ за <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
15. *Про корінні народи України*: 01.07.2021 (закон) № 1616-IX (Укр.). Доступ за <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-IX#Text>
16. *Про освіту*: 05.09.2017 (закон) № 2145-VIII (Укр.). Доступ за <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
17. *Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин*: 15.05.2003 (закон) № 802-IV (Укр.). Доступ за <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text>
18. Соколова С. О. Перші підсумки міжнародного проекту: досвід і здобутки. *Українська мова*, 3, 2019. С. 52–66.
19. Степанченко О. Гагаузи України сьогодні і вчора. Іслам в Україні. (19.12.2016). <https://islam.in.ua/ua/istoriya/gagauzy-ukrayiny-sogodni-i-vchora>
20. Стець А. Україна і Польща підписали угоду щодо мови навчання нацменшин. *ZAXID.NET*. (23.10.2017). https://zaxid.net/ukrayina_i_polshha_pidpisali_ugodu_shhodo_movi_navchannya_natsmenshin_n1439669
21. *Стратегія захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року*: 08.04.2013 (стратегія) № 201/2013 (Укр.). Доступ за <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/201/2013#Text>
22. Україна та Польща підписали декларацію щодо логіки імплементації мовної статті Закону «Про освіту». *Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України*. (25.10.2017). <https://www.mon.gov.ua>
23. Шумицька Г. В. Українська мова в полілінгвальному просторі Закарпаття. *Українська мова*, 2021. 1(77), С. 3–19.

REFERENCES

1. Azhniuk V. M. *Movna polityka: Ukraina i svit*. [Language policy: Ukraine and the world]. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 2021 [in Ukrainian].
2. Babii I. *Movna polityka nezaleznoi Ukrainy*. [Language policy of independent Ukraine]. *Current issues of the humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*, 45(1), 2021. pp. 101–106 [in Ukrainian].
3. Burkovskiy I. *Problema etnichnykh menshyn ta yikhnykh mov u Yevropi: problema-anakhronizm?* [The problem of ethnic minorities and their languages in Europe: an anachronistic problem?]. *Language legislation and language policy: Ukraine, Europe, the world*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 2019, pp. 359–373 [in Ukrainian].
4. Del Gaudio S. *Mizhmovni vidnoshennia ta movni prava v Ukraini ta Italii: porivnialnyi analiz*. [Interlanguage relations and language rights in Ukraine and Italy: a comparative analysis]. *Language rights in the modern world*, 2014, pp. 107–118 [in Ukrainian].
5. Dotsenko O. *Istoriia movy ukrainskoho spravochynstva*. [History of the language of Ukrainian legal affairs]. Kyiv: Alfa Reklama, 2010. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6473/1/L_Dotsenko_IMUS_GI.pdf [in Ukrainian].
6. Erman H. (2018, January 12). *Yak Ukraini ta Rumunii vyrishyty movnu superechku*. [How to solve the language dispute between Ukraine and Romania.]. *BBC Ukraina*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42664117> [in Ukrainian].
7. Eikhelman O. *Proiekt Konstytutsii – osnovnykh derzhavnykh zakoniv – Ukrainskoi Narodnoi Respubliki*. [The draft Constitution - basic state laws - of the Ukrainian People's Republic]. Kyiv – Terniv: Vydavnytstvo S.U.D., 1921. <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=9367> [in Ukrainian].
8. Iehoshyna V. «Orban. Hroshi. Zakarpattya». *Yak uhorskyi uriad vkladaie miliardy v rehion i naroshchuie vplyv v Ukraini (rozsliduvannia)*. ["Orban. Money. Transcarpathia". How the Hungarian government is investing billions in the region and increasing its influence in Ukraine (investigation)]. *Radio Svoboda*. (2021, July 8). <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-orban-hroshi-zakarpattya/31345424.html> [in Ukrainian].
9. *Korpus tsyiganskogo yazyika*. [Corpus of the Romani language.]. (27.09.2021). http://web-corpora.net/RomaniCorpus/search/?interface_language=ru [in Russian].

10. Kulyk V. *Movna polityka v bahatomovnykh krainakh. Zakordonnyi dosvid ta yoho prydatnist dlia Ukrainy.* [Language policy in multilingual countries. Foreign experience and its suitability for Ukraine]. Kyiv: Dukh i Litera, 2021 [in Ukrainian].
11. Masenko L. T. *Mova i suspilstvo. Postkolonialnyi vymir.* [Language and society. The postcolonial dimension]. Kyiv: KM Akademiia, 2004 [in Ukrainian].
12. Marasiuk S. *Doslidzhennia vziaimozv'iazku katehorii «ethnos», «natsiia», «derzhava» v konteksti protsesiv derzhavotvorennia.* [Study of the relationship between the categories "ethnos", "nation", "state" in the context of the processes of state formation]. *Actual problems of public administration*, 2008. 1(31), pp. 45–51 [in Ukrainian].
13. Mozer M. *Shche raz pro «Evropeisku khartiïu rehionalnykh abo minorityarnykh mov» v Ukraini. Movne zakonodavstvo i movna polityka: Ukraina, Yevropa, svit.* [Once again about the "European Charter of Regional or Minority Languages" in Ukraine]. *Language legislation and language policy: Ukraine, Europe, the world*, 2019, pp. 15–25. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
14. *Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi.* [On the provision of the functioning of the Ukrainian language as an official language]. 25.04.2019 (Law) № 2704-VIII (Ukr.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].
15. *Pro korinni narody Ukrainy.* [On the indigenous peoples of Ukraine]. 01.07.2021 (Law) № 1616-IX (Ukr.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-IX#Text> [in Ukrainian].
16. *Pro osvitu.* [On the education]. 05.09.2017 (Law) № 2145-VIII (Ukr.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
17. *Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi khartiï rehionalnykh mov abo mov menshyn.* [On the ratification of the European Charter of Regional or Minority Languages]. 15.05.2003 (Law) № 802-IV (Ukr.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text> [in Ukrainian].
18. Sokolova S. O. *Pershi pidsumky mizhnarodnoho proiektu: Dosvid i zdobutky.* [The first results of the international project: experience and achievements]. *The Ukrainian language*, 2019. 3, pp. 52–66. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2019.03.052> [in Ukrainian].
19. Stepanchenko O. *Hahauzy Ukrainy sohodni i vchora.* [The Gagauz of Ukraine today and yesterday]. *Islam in Ukraine*. (2016, December 19). <https://islam.in.ua/ua/istoriya/gagauzy-ukrayiny-sogodni-i-vchora> [in Ukrainian].
20. Stets A. *Ukraina i Polshcha pidpysaly uhodu shchodo movy navchannia natsmenshyn.* [Ukraine and Poland signed an agreement on the language of instruction of national minorities.]. *ZAXID.NET*. (2017, October 23). https://zaxid.net/ukrayina_i_polshcha_pidpysali_ugodu_shchodo_movi_navchannya_natsmenshin_n1439669 [in Ukrainian].
21. *Stratehiia zakhystu ta intehratsii v ukrainske suspilstvo romskoi natsionalnoi menshyny na period do 2020 roku.* [Strategy for protection and integration into Ukrainian society of the Roma national minority for the period until 2020]. 08.04.2013 (Strategy) № 201/2013 (Ukr.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/201/2013#Text> [in Ukrainian].
22. *Ukraina ta Polshcha pidpysaly deklaratsiiu shchodo lohiky implementatsii movnoi statii Zakonu «Pro osvitu».* [Ukraine and Poland signed a declaration on the logic of implementation of the language article of the Law "About Education"]. (2017, October 25). *Official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine*. <https://www.mon.gov.ua> [in Ukrainian].
23. Shumytska H. V. *Ukrainska mova v polilinhvalnomu prostori Zakarpattia.* [Ukrainian language in the polylingual space of Zakarpattia]. *The Ukrainian language*, 2021. 1(77), pp. 3–19. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.01.003> [in Ukrainian].